

TÜRKİYE'DE GİRİŞİMCİLİK VE BELİRLEYİCİLERİ: MARMARA VE DOĞU ANADOLU BÖLGESİ ÜZERİNE BİR UYGULAMA

Prof. Dr. Şule Özkan
Yrd. Doç. Dr. Ü. Selçuk Emsen
Atatürk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Yrd. Doç. Dr. Fatma Gündoğdu
Yrd. Doç. Dr. Hayati Aksu
Atatürk Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

• • •

Özet

Çalışmada KOBİ kavramı çerçevesinde Türkiye'de mevcut girişimciliğin belirleyicileri ve buna bağlı olarak bölgesel dengesizlikte girişimci ayırımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgulara göre Marmara Bölgesi girişimcileri ile Doğu Anadolu Bölgesi girişimcilerinin kaynakları etkin kullanma açısından farklılıklar arz ettikleri gözlenmiş ve bu yönüyle kaynakları etkin kullanamayan bölgenin aynı zamanda ülke milli gelirinden de düşük pay aldığı gözlenmiştir. Diğer taraftan Marmara Bölgesi girişimlerinin kapasite kullanımında üst seviyede olmalarına yol açan faktörler arasında AR-GE yapımları ve pazar payını çeşitlenmiş olmaları önem arz etmektedir. Doğu Anadolu Bölgesi girişimlerinin kapasite kullanım oranlarının yükselmesinde, istihdam edilen eleman sayısı ile pozitif ilişkinin varlığı, bölgede emek-yoğun üretim yönteminin kullanıldığına ve buna bağlı düşük katma değerli üretimin gerçekleştirildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Girişimcilik, yenilikçilik, bölgesel dengesizlik, girişimciliğin belirleyicileri, KOBİ'ler ve AR-GE.

Entrepreneurship and its Determinants in Turkey: An Analysis in Marmara and Eastern Anatolia Region

Abstract

In this study, factors affecting the nature of the entrepreneurship and difference in understanding of investing between the entrepreneurs, as related to inequality of regional income level, have been investigated in the framework of SMEs. Accepting that entrepreneurs use sources effectively, factors affecting the capacity use have been studied, among the entrepreneurs of Marmara, a developed region, and of Eastern Anatolia, a developing region, taking into account the difference of their views and values which they share on innovative investments. It is observed that entrepreneurs of the Marmara Region utilize the economic sources more effectively than those of Eastern Anatolian Region and that they exhibit different trends as far as the use of resources is of concern. It is concluded that an important factor influencing the use of trend of sources is R&D activities and a larger market share in the Marmara Region. On the other hand, in the Eastern Anatolian Region, an increase of capacity is secured by the labor-intensive production, consequently, relatively lower value-added production is achieved in the region.

Key Words: Entrepreneurship, innovation, regional disparity, determinants of entrepreneurship, SME's and R&D.

Türkiye’de Girişimcilik ve Belirleyicileri: Marmara ve Doğu Anadolu Bölgesi Üzerine Bir Uygulama

I. Giriş

Küreselleşme süreci ile giderek yoğunlaşan ve bilgi ekonomisine dayalı bir kavram haline gelen rekabet, ekonomide ağırlıklı bir yere sahip olan KOBİ’lerin yapısal özelliklerinin daha iyi algılanmasını sağlayarak, rekabet edebilme niteliklerinin güçlendirilmesine yönelik politikaların izlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1990-2000 yılları arasında dünyada yaygın bir şekilde gözlenen ekonomik krizlerde, ülke ekonomilerinin kendiliğinden iyileşmelerinde “ büyük miktarlarda borçlanmayan, dolayısıyla mali çöküşün en kötü etkilerinden uzak kalan küçük işletmelerin önemli rol oynadığı”nın gözlenmesi; dünya ekonomisinde büyük şirketlerden küçük şirketlere yönelimi de artırmıştır (KRUGMAN, 2001:149). Kriz ortamında mali yapısındaki avantajları nedeniyle en az hasarla atlatabilme esnekliği, KOBİ’lerin yapısal avantajı olarak dikkati çekmektedir. KOBİ’lerin yapısal özelliklerini ekonomiye azami fayda sağlayacak şekilde kullanmaları, idari, yasal ve mali düzenlemeler açısından iş ortamını basitleştirici çeşitli önlemlerin uygulamaya konulmasını gerektirmekte, aynı zamanda işletmelerin rekabet gücünün artırılması kapsamında araştırma-geliştirme, mesleki eğitim ve diğer alanlarda da destek sağlayıcı önlemleri zorunlu kılmaktadır. KOBİ’lerin faaliyetlerini kolaylaştırarak ülke ekonomisiyle gerçek anlamda bütünleşmelerini sağlayan bu tür önlemlerin yanı sıra, söz konusu işletmelerin teknolojik gelişmelerden haberdar olarak, bu gelişmeleri kendilerine uyarlamalarını ve yenilikçi faaliyetlere yönelmelerini teşvik edici bir ortamın yaratılması ve sürdürülmesi de kaçınılmaz olmaktadır.

Bu bağlamda, çalışmada KOBİ kavramı çerçevesinde Türkiye’de mevcut girişimciliğin bir tür belirleyicileri ve buna bağlı olarak bölgesel dengesizlikte girişimci ayırımı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Genel anlamda ülke-bölge-il bazında sosyo-ekonomik gelişmişlik farklılıklarının orijininde üretim faaliyeti yetersizlikleri yatmaktadır. Üretim işlevini yerine getirenler de girişimcilerdir.

Bu açıdan, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan Marmara Bölgesi (MB) ile en az gelişmiş bölgesi olan Doğu Anadolu Bölgesi (DAB) girişimcilerinin ortak ve farklı yönlerinin araştırılması temel amaç olmuştur. Dolayısıyla çalışma, veri toplama tekniği açısından birincil kaynak olarak ifade edilen anketleme tekniğine dayandırılmıştır. Ankette veri temininde nominal değerlerin elde edilmesinin yanı sıra durum tespiti için gölge değişkenlerin (dummy) yer aldığı bir veri seti oluşturulmuştur.

Çalışmada Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi (Marmara Bölgesi) ile en az gelişmiş bölgesinde (Doğu Anadolu Bölgesi) faaliyette bulunan üretime yönelik işletmeler ana kütleyi oluşturmuştur. Fakat çalışmanın kısıtı ise, iki bölgede de yer alan tüm illerden değil, bölgeleri temsil yeteneği olduğu düşünülen 9 ilden oluşmasıdır. Başlangıçta MB için 1000 ve DAB için 500 örnekleme hedefi konularak, veri teminine gidilmiştir. Elde edilen anketlerin incelenmesi sonucu, MB'nden elde edilen anketlerin 720'si (hedeflenen rakamın %72'si) ve DAB'nden elde edilen anketlerin de 324'ü (hedeflenen rakamın %65'i) analizlerde kullanılmak üzere değerlendirilmeye alınmıştır.

Anket çalışması sonucu elde edilen ham veriler WINRATS ve SPSS adlı istatistik programlarına yüklenilmiş ve bu programlarda analize tabi tutulmuştur. Daha sonra analiz sonuçları tablolaştırılmış ve istatistiki değerler de dikkate alınarak, karşılaştırmalı yorumlamalara gidilmiştir.

II. Girişimcilik Tanımı ve Özellikleri

Girişimci, hem günlük konuşmalarda hem de ekonomi ve yönetim bilimlerinde, geniş kullanım alanı bulan bir sözcük olup, girişimcilik, girişim, ve girişim süreci ya da girişimcilik faaliyeti gibi birçok kavram, bu sözcükten elde edilmiştir. Girişimci, belirli bir projeyi, girişimcilik anlayışına uygun biçimde geliştirmek üzere gözler önüne seren ve tanıtan kişi olarak tanımlanabilir. Girişimciler, yalnızca üstlendikleri faaliyetlerle değil, aynı zamanda yüklendikleri riskler, yeni servet yaratmada hedefledikleri özel faaliyetler dizisi ve refah yaratmadaki özel yaklaşımları ile de nitelendirilebilirler (WICKHAM, 2001:7). Girişimciler; faaliyetleri üstlenen birer yönetici, ekonomik değişimlerin birer temsilcisi ve toplumun birer ferdidirler. Bu niteliklerin her biri girişimci için önerilen tanımların çeşitliliğini yansıtmaktadır. Girişimci; riskle karşılaşabileceği halde, fırsatları değerlendirerek, belirsizlik altında büyüme ve kâra ulaşma amacıyla, sermaye yaratabilmek için gerekli kaynakları toplayarak, yeni iş ya da işletme oluşturan kişidir (ZIMMERER/NORMAN, 1998:3).

Buna göre; girişimci, mal ve hizmet üretimini gerçekleştirebilmek için doğal kaynak, sermaye, emek gibi üretim faktörlerini bir araya getirerek

faaliyete geçiren, diğer bir ifadeyle, işletme kuran ve bu işletmedeki faaliyetleri yürüten kişidir. Başarılı bir girişimcinin tipik özellikleri; risk almadaki yeteneği, piyasa fonksiyonlarının nasıl işlediği hakkındaki bilgisi, yenilikçilik, know-how üretebilme, pazarlama becerileri, işletme yönetimi becerisi, işbirliği yapma (co-operate) yeteneğidir. Buna ilaveten, kârlı fırsatları yakalayıp elde tutabilme yeteneği, işletme içi fırsatları tanımlayabilme yeteneği, risk (ekonomik, psikolojik, sosyal ilişkiler, kariyer geliştirme ve sağlık) yüklenme isteği de girişimcinin özellikleri arasında sayılabilmektedir (LITTUNEN, 2000:295).

Girişimcilik, başta ABD olmak üzere, tüm gelişmiş ülkelerde ve hemen her endüstri dalında önemlidir. Girişimciliğin önemini, özellikle üç alan için vurgulamak mümkündür. Bunlar (COULTER, 2001:11):

- Yenilikçilik-icatçılık,
- Yeni işletmelerin doğması-büyümesi,
- Yeni iş alanları yaratmadır.

Nitekim, hızlı büyüyen (start-up) firmaların büyüme aşamalarında girişimcinin önemli bir özelliği, yenilikçi olması ve bunu aktif hale getirebilmesidir. Yenilikçilik, girişimcinin, beklenmeyen durumlarda, ortaya çıkan problemleri çözme yeteneğini de kapsar. Bu yetenek, girişimcinin eğitimi ve deneyimi ile kazandığı birikimlerinden oluşur (LITTUNEN, 2000:295). Dolayısıyla yenilikçilik kritik bir özellik olup, yalnız girişimciliğin değil, tüm işletme risklerinin başarı ile sonuçlandırılmasında önemli rol oynar.

Bunun yanı sıra, insanlar arasında yaygın olan düşünme eğilimi, yenilikçiliğin orijinal fikirlerin ifadesi olarak ve sanatla bir görülmesine yöneliktir. Ancak alışlagelmişin dışındaki düşünceler ya da orijinal yaklaşımlar, işletme açısından yenilik olmadığı gibi, işletmelerin gelişmesi ya da büyümesi için de yeterli değildir. İşletmelerde yenilikçilik demek, ortaya atılan yeni önerilerin uygulanabilir, faydalı, işlevsel ve işletme üzerine yapacağı etkilerin olumlu olması demektir. Burada yenilikçiliğin birbiriyle bağlantılı üç tamamlayıcı ögesi söz konusudur (AMABILE 1998:78):

- Uzmanlık; zeka, bilgi-teknik ve yöntemi bir arada kullanabilme hüneri,
- Yaratıcı düşünme yeteneği; kişilerin problemlere yaklaşım tarzları ile bir olay hakkında hızlı algılama ve çözümleme yeteneğine sahip olmaları,
- Motivasyon; problemlere yaklaşım tarzı olup nakit dışında da bir takım getiriler sağlayabilmedir.

Girişimcilik motivasyonu iş kurmak isteyenlerin sahip olması gereken en önemli güçtür. Finansman da dahil olmak üzere diğer etkenler güçlü bir

motivasyondan daha anlamlı değildir. Girişimcileri motive eden kaynaklar genel olarak aşağıda sıralanmaktadır (<http://www.girisim.net/iskurma.htm>):

- Kendi kendinin patronu olma isteği
- Mevcut iş seçeneklerinin verdiği maddi-manevi kazanımlardan daha fazlasına ulaşma isteği,
- Kendi geleceğini kendi karar ve çabaları ile şekillendirme isteği,
- Emekli vb. gruplarda olduğu gibi iş kurarak daha çok manevi tatmin sağlama isteği,
- Bağımsız ya da esnek bir iş ortamına sahip olma isteği ve
- İş fırsatlarını değerlendirme isteği.

Bütün bu açıklamalar eşliğinde globalleşme faaliyetlerinde yer alan işletmeler sayesinde, ülkeler arasındaki politik ve ekonomik engellerin azalması sonucu, girişimcilik-yenilikçilik, ilgi çekici bir araştırma alanı olmuş ve bu doğrultuda, dünyadaki liderler ile politikacılar tarafından da teşvik edilmeye başlanmıştır. Gelişmiş ülkelerde, özellikle ABD'de giderek artan girişimcilik-yenilikçilik faaliyetleri, durgun endüstrileri harekete geçirmiş ve yeni iş alanları temin ederek, işsizlik sorunlarını azaltma eğilimi yaratmıştır. Hatta girişimcilik-yenilikçilik, teknolojik ilerlemenin hızlandırıcısı olarak yeniden keşfedilmiştir. Bu nedenle, az gelişmiş ekonomilerde girişimcilik-yenilikçilik faaliyetlerinin desteklenerek geliştirilmesi, ekonomik büyümenin özel bir koşulu olarak önerilmektedir (STEPHEN/THOMAS, 2000:52-53, ZOLTAN vd., 2001:235-251).

Ekonomik gelişme açısından ele alındığında, girişimci firmaların etkisi ile rekabetin teşviki ve ekonomik gelişme arasında bir ilişki olduğu söylenebilir. Ekonomik gelişmenin kolaylaşmasında iki önemli politika bileşeni vardır. Birincisi, girişimcilik yeteneğinin üretici olmayan faaliyetlere yönelmesini önlemek için, verimli yenilikçiliğin getirisini koruyan etkenleri (ticari özgürlüğün muhafazası, mülkiyet hakları ve anlaşmalar gibi) artırmaya çalışmaktır. İkincisi ise, ipotek ve monopolleşme gibi nedenlerden dolayı, zedelenebilen temel yerel girdilerin artırılması; daha fazla faal arz yönlü rekabet politikasını güçlendirmeye yönelik temel işletme hizmetlerine duyulan gereksinim sonucu, tarımsal girişimciliğe ilişkin fırsatların beslenmesi çabasıdır (DUTZ vd., 2000:739).

Buna ilaveten, şirketlerin yenilikçilik ve risk faaliyetlerinde biçimlenen tüzel girişimcilik, günümüz rekabetçi pazarları için ihtiyaç teşkil eden bir husustur. Tüzel girişimcilik, organizasyonunun yeniden yapılanması, yeni iş alanları yaratma ve performans geliştirmede önemlidir ve şirketin ana

icraatlarından güç ve sürekli destek almayı gerektirir (SHAKER vd., 2000:947-948).

III. MB ve DAB Girişim Özellikleri

Girişimcilik, kaynakları etkin kullanma olarak tanımlandığında, bunu mevcut kurulu kapasiteyi en etkin kullanan olarak da tanımlamak mümkündür. Zira bilinen tanımıyla girişimci üretim faktörlerini bir araya getirerek üretimde bulunan ve bunun karşılığında kâr/zarar olasılığını üstlenendir. Bu anlamda üretim faktörleri bir araya getirilirken, toplumda kıt olan üretim faktörlerinin etkin kullanımı önem arz etmektedir. Kıt kaynakları en iyi şekilde değerlendirmek ise girişimciliğin en önemli yansımasıdır. Bu bağlamda kurulu kapasite kullanım oranı ile rasyonel girişimciliğin paralellik arz edeceği düşüncesiyle; kapasite kullanım oranı (Y) bağımlı değişken olarak ve bu değişkenin belirleyicileri veya bağımsız değişkenleri olarak da bölgesel ayırım (X_1), istihdam edilen eleman sayıları (X_2), işletmeyi kurma düşüncesinin kaynakları (X_3), bu faaliyet alanını seçmede belirleyici olan faktörler (X_4), işletmeye maddi destek bulunan yerler (X_5), risk sermayesi¹ yatırım

¹ Uygulamasına 1970'lerde ilk kez ABD'de başlanan risk sermayesi finansman modeli yardımı ile yeni ve teknolojik gelişmeye yönelik yatırımlara finansman sağlamak amaçlanmış olmakla beraber, özellikle 1980'li yıllardan itibaren gelişmiş batı Avrupa ülkelerinde genişleme ya da büyüme yatırımlarının finansmanında da başarı ile uygulanabildiği bilinmektedir (SARIASLAN, 1992:1). Dolayısıyla risk sermayesi yatırım ortaklığı, dinamik ve yaratıcı, ancak finansal gücü yeterli olmayan girişimcilerin yatırım fikirlerini gerçekleştirmelerine katkıda bulunan bir yatırım finansman biçimidir. Risk sermayesi yatırımı ile teknolojik yenilik içeren projelere sahip KOBİ'lere ortak olunmak suretiyle uzun vadede finansman sağlanmaktadır. Risk sermayesi yatırımının temel ölçütü teknolojik yenilik içermesidir. Günümüzde işletmelerin rekabetteki en önemli araçları teknolojidir. KOBİ'lerin yüksek rekabetin yaşandığı piyasada ayakta kalabilmeleri, teknolojik gelişmenin yakalanması ile mümkündür. Rekabet etmedeki en önemli strateji, işletmenin AR-GE çalışmalarına önem vermesidir. Ancak bu tür çalışmalar riskli, uzun vadede kârlı ve kalifiye insan gücü gerektiren yatırımlardır. AR-GE yatırımları için girişimcilerin kendi kaynakları yetersiz kalmakta ve mevcut piyasalardan da kaynak bulmakta zorlanmaktadır. Ayrıca mevcut piyasadaki sermayedarlar bu yatırımların geri dönüşünün uzun vadeli ve riskinin yüksek olması sebebiyle yatırım yapmaktan çekinmektedirler. Ülkemizdeki KOBİ'ler finansal sorunları sebebiyle, AR-GE çalışmalarına kaynak ayırmak bir yana, çoğu zaman varlıklarını dahi zorlukla sürdürmektedirler. Çünkü bu işletmeler sermaye piyasalarından ve uzun vadeli finansman kaynaklarından yeterince yararlanamamaktadırlar. Büyümeleri için banka kredilerine ve öz

ortaklığından yararlanma (X_6), teşviklerden yararlanma düzeyi (X_7), İşletmede AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumu (X_8), ürünün pazarı (X_9) ve işletmenin yakın gelecekteki stratejisi (X_{10}) alınmıştır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi doğrusal regresyon denklemiyle şu şekilde ifade etmek mümkündür:

$$Y = a + b_1X_1 + b_2X_2 + b_3X_3 + b_4X_4 + b_5X_5 + b_6X_6 + b_7X_7 + b_8X_8 + b_9X_9 + b_{10}X_{10} \quad (1)$$

Rasyonel girişimci kaynakları etkin kullanandır. Dolayısıyla çalışmada kaynak kullanımı ile kapasite kullanımı eş-anlı düşünülmüştür. Böylece etkin-modern girişimci kapasite kullanımında üst sınır veya bu sınıra yakın seviyede üretimde bulunmaktadır. Bu çerçevede kapasite kullanımı ve modern girişimcilik belirleyicileri için olası gerçekleştirmeler, dolayısıyla varsayımlar şu şekilde belirlenmiştir:

Varsayım 1. Bölgesel ayırım: Türkiye’nin en gelişmiş bölgesi MB girişimcilerinin DAB girişimcilerine göre daha üst seviyede kapasite ile çalışacakları beklenir.

Varsayım 2. İstihdam edilen eleman sayısı: Talep-nüfus ile üretim-ihracat (dış talep) ilişkileri dikkate alındığında, faktör kullanımlarının üretim artışını etkilemesi beklenir. Bu açıdan MB girişimcilerinin DAB girişimcilerine göre daha fazla faktör, yani emek kullanacakları düşünülür. Dolayısıyla bu etken kapasite kullanımını pozitif yönde etkiler.

Varsayım 3. İşletmeyi kurma düşüncesinin kaynakları: “Geleceği daha çok bağımsız çalışmada görme” için 1; “iş babadan kalma veya bu işte ücretli çalışma”, “bu işe ilişkin olarak yüksek eğitim alma”, “bu faaliyet alanında yüksek kazanç elde edildiğini gözleme” ve “farklı illerde yapılan gözlemleri bu ilde gerçekleştirme isteği” için 0 değerleri atanmıştır. Buna göre MB girişimcileri için “geleceği daha çok bağımsız çalışmada görme”nin DAB girişimcilerine göre anlamlı olacağı ve kapasite kullanım oranlarının daha üst seviyede gerçekleşmesi sonucunu doğuracağı beklenir.

kaynaklarına bağlı kalmaktadırlar. Ancak bu işletmelerin gerek güvenilirlik ve teminat sıkıntıları gerekse kredi maliyetlerinin yüksek olması sebebiyle bankacılık sisteminden sağlamaya çalıştıkları finansman kısıtlıdır. Dolayısıyla bu tür yatırımların özel finansman yöntemleri ile desteklenmesi büyük önem arz etmektedir (AKMUT, 1990:11).

Varsayım 4. Bu faaliyet alanını seçmede belirleyici olan faktörler: “Bağımsız çalışma arzusu”, “kuvvetli bir girişimde bulunma isteği” ve “kendini işine adanma ve başarıya yönelme” için 1; “kişisel ve ailevi nedenlerle motive edilme” ve “çabuk ve somut sonuçlar bekleyerek güç ve prestij elde etme” için 0 değerleri atanmıştır. “Bağımsız çalışma arzusu”, “kuvvetli bir girişimde bulunma isteği” ve “kendini işine adanma ve başarıya yönelme”nin MB’de daha güçlü olacağı ve böylece kapasite kullanım oranlarını yükseltici etkide bulunacağı düşünülmüştür.

Varsayım 5. İşletme için maddi destek bulunan yerler: Finans kuruluşları ve öz kaynak şeklindeki ayırımda, modern girişimcinin risk üstlenen ve faktörleri bir araya getiren olarak tanımlandığı bir yapıda, DAB’ne oranla MB girişimcilerinin öz kaynaklardan çok dış finansal kaynaklardan faydalanmaları beklenir.

Varsayım 6. Risk sermayesi: Risk sermayesi kullanımına yönelim, yenilikleri takip etmeyi ifade eder. Bu açıdan MB girişimcilerinin DAB’ne göre risk sermayesi kullanımına daha çok yöneldiği ve bunun da kapasite kullanımına pozitif katkı yapacağı umulur.

Varsayım 7. Teşviklerden yararlanma: Teşvik kullanımı aynı zamanda bilinç düzeyini de ölçer. Dolayısıyla, bilinçli girişimcilerin, öncelikli olarak MB girişimcilerinin teşviklerden faydalanmalarına bağlı olarak daha üst kapasitede üretim yaptıkları varsayılır.

Varsayım 8. AR-GE ve yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma: AR-GE yapan ve yenilikçi-icatçı işletmelerin üst kapasitede bulunacağı kabul edilir. Bu durumun da DAB’ne göre MB’deki girişimcilerin daha yüksek seviyede kapasitede çalışmalarına yol açacağı düşünülebilir.

Varsayım 9. Ürünün sunulduğu pazar: Talep yapısı açısından yerel pazara yönelik üretim yapan işletmeler, genellikle taşıma maliyetleri avantajı ile pazar bulmakta, dolayısıyla düşük kapasiteyle üretim yapmaktadırlar. Diğer taraftan ulusal ve uluslararası pazara üretimde bulunma yüksek kapasite kullanımına yol açmaktadır. Bu durumun da MB girişimlerinde kuvvetli olması beklenir.

Varsayım 10. İşletmenin yakın gelecekteki stratejisi: “Mevcut durumu koruma”, “yeni pazarlara açılma”, “ürün çeşitliliğine girme” ve “yeni teknolojiler geliştirme”nin kapasite kullanımına olumlu katkıda bulunacağı düşünülmüştür. Bunun da MB için anlamlı olması beklenir.

Tüm örnek kütleli kapsayacak şekilde koşturulan 1 nolu eşitliğe ait regresyon sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1: Kapasite Kullanım Üzerine Regresyon Tahmin Sonuçları

	Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Sabit	58,387	1,659	-	35,185	0,000
X ₁	3,971	1,831	0,082	2,168	0,030
X ₂	9,047E-02	0,046	0,070	1,946	0,052
X ₃	-4,424	2,269	-0,065	-1,949	0,052
X ₄	-0,966	1,471	-0,022	-0,657	0,511
X ₅	-4,674	1,720	-0,090	-2,717	0,007
X ₆	3,330	4,439	0,024	0,750	0,453
X ₇	1,129	1,576	0,025	0,716	0,474
X ₈	5,784	1,752	0,110	3,301	0,001
X ₉	-4,142	1,896	-0,079	-2,184	0,029
X ₁₀	-0,437	1,718	-0,009	-0,254	0,800
	R ² = 0,038 0,028	$\bar{R}^2=$	Tahminin Standart Hatası: 22,21	F istatistiği: 3,80	Durbin-Watson istatistiği: 1,18

Not: Standart kısmi korelasyon katsayıları, bağımsız değişkenlere ait verilerin aynı birimle ifade edilmemesi durumunda, parametre değerleri ile mukayese yapma imkanı olamamaktadır. Bağımsız değişkenlerin farklı birimlerle ifade edildiği bu gibi durumlarda mukayese yapabilmek için kısmi regresyon katsayılarını standart sapma birimleri ile ifade eden \mathcal{Y} katsayılarına (standart kısmi regresyon katsayılarına) başvurulur. Şöyle ki, yağmur (X₁) ve gübre (X₂) miktarlarının arazi verimliliği (Y) üzerindeki etkileri aşağıdaki regresyon denklemiyle tahmin edilebilir: $Y=a+b_1X_1+b_2X_2$ Bu regresyon fonksiyonundaki her değişkeni, o değişkenin standart sapmasına bölünür ve a, b₁ ve b₂ katsayıları da aşağıdaki biçimde düzeltilirse, fonksiyon temelde

$$\text{aynı kalacaktır: } \frac{Y}{s_y} = \frac{a}{s_y} + b_1 \frac{s_1}{s_y} \frac{X_1}{s_1} + b_2 \frac{s_2}{s_y} \frac{X_2}{s_2}$$

Denklemden yer alan s₁, s₂ ve s_y terimleri X₁, X₂ ve Y değişkenlerinin standart sapmalarıdır (bkz. KÖKSAL, 1994: 400-401, ÖZDAMAR, 1999: 429-431).

Tablo değerleri dikkate alındığında, gölge değişkenle ifade edilen X₁ değişkenine ait tahmin sonucunun hem istatistik açıdan (%5 önem düzeyinde) hem de işaret açısından anlamlı olduğu görülmektedir. Bu durum, kapasite kullanımında bölgesel ayırım, yani MB (gölge değişken olarak 1 ile ifade edilmiş) ile DAB (gölge değişken olarak 0 ile ifade edilmiş) açısından

farklılığa işaret etmekte; MB'de girişim faaliyetinde bulunma ile kapasite kullanım oranı arasında pozitif bir ilişkinin varlığı ileri sürülebilmektedir (birinci varsayım kabul edilmiştir). Kapasite kullanım oranına etki eden bir diğer faktör de işletmelerin istihdam ettiği eleman sayıları, yani X_2 değişkenidir. %10 önem düzeyinde anlamlı olan bu parametre, kurulu kapasite kullanım oranı ile istihdam edilen eleman sayısı arasında pozitif bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir (ikinci varsayım kabul edilmiştir). İşletmeyi kurma düşüncesinin kaynakları (“geleceği daha çok bağımsız çalışmada görme” için 1; “iş babadan kalma veya bu işte ücretli çalışma”, “bu işe ilişkin olarak yüksek eğitim alma”, “bu faaliyet alanında yüksek kazanç elde edildiğini gözleme” ve “farklı illerde yapılan gözlemleri bu ilde gerçekleştirme isteği” için 0 değerleri atanmıştır) olan X_3 değişkeni gölge değişkenle modele dahil edilmiştir. Parametre değeri istatistiki açıdan %10 önem düzeyinde anlamlı olmasına karşılık, parametrenin aldığı işaret, teorik beklentiyle uyuşmamaktadır (üçüncü varsayım reddedilmiştir). Türkiye’de girişimciliğin MB’de yoğunlaştığı dikkate alınırsa, “geleceği daha çok bağımsız çalışmada görme” şeklinde 1 ile ifade edilen gölge değişkenin, bilinen anlamıyla mevcut girişimcilerin modern tanıma uygun olarak bu alternatife yönelmeleri ile kapasite kullanımı arasında pozitif bir ilişkinin var olacağı beklentisi, tamamen aksi yönde çıkmıştır. X_4 gölge değişkeni de X_3 gölge değişkeni gibi modern girişimcilik eğilimi ile kapasite kullanımı arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik olarak modele dahil edilmiştir. Girişimcilerin bu faaliyet alanını seçmelerinde belirleyici olan faktörler (“bağımsız çalışma arzusu”, “kuvvetli bir girişimde bulunma isteği” ve “kendini işine adanma ve başarıya yönelme” için 1; “kişisel ve ailevi nedenlerle motive edilme” ve “çabuk ve somut sonuçlar bekleyerek güç ve prestij elde etme” için 0 değerleri atanmıştır) ile kapasite kullanımı arasındaki ilişki de hem istatistik hem de işaret açısından anlamsız çıkmıştır (dördüncü varsayım reddedilmiştir). X_5 değişkeni işletmeye maddi destek bulunan yerler (finans kuruluşları 0; öz kaynak 1) şeklinde ele alınmıştır. İstatistiki açıdan %1 önem düzeyinde anlamlı bulunan bu değişken de teorik beklentiyle uyuşmaktadır. Şöyle ki, modern anlamda girişimcinin üretim faktörlerini bir araya getirerek üretim sürecini başlatan olduğu dikkate alınırsa, normal olarak işlemeyi kurarken öz kaynaklardan çok, dış finans kaynaklarından yararlanan olması beklenmektedir. Öz kaynaklar ile kapasite kullanım oranı arasında ters yönlü ilişkinin varlığı, girişimcilerin genel özellikleri itibarıyla finans kurum-kuruluşlarından kaynak temin ederek girişimde bulduklarına işaret etmektedir. Ancak Türkiye gibi ekonomik krizlerin yarattığı belirsizlik ortamında dış fon kullanmanın maliyetinin yüksekliği ve buna bağlı olarak getirdiği risk ortamı, girişimcilerin daha çok kendi kaynaklarıyla faaliyette bulunmalarına da yol açmaktadır (beşinci varsayım kabul edilmiştir). X_6 risk

sermayesi yatırım ortaklığından yararlanma düzeyini belirleyen (yararlanıyor 1; yararlanmıyor 0) gölge değişken olarak modele dahil edilmiştir. Risk sermayesi, ekonomik katkı geliştirme niteliğine sahip, genel olarak yeni kurulan ve hızlı büyüyen işletmelere küçük yatırımcılar tarafından sağlanan para olarak tanımlanabilir. Risk sermayesi, yatırım sürecinin çok daha iyi incelenerek, organize edildiği bir model olup, on yıl ve daha fazla bir süreyi kapsayabilen uzun dönem yatırımdır (BYGRAVE/JEFFERY, 1992:1). Risk sermayesi kullanımının büyük ölçüde İstanbul ve hinterlandında yer alan illerde oluşması, bu durumdan yararlanan işletme sayısının oldukça az olması sonucunu doğurmuştur. Burada dikkati çeken husus, kapasite kullanım oranı ile risk sermayesi yatırım ortaklığına yönelim arasında pozitif bir ilişki bulunmasına rağmen, söz konusu değişkenin istatistiki açıdan anlamsız bulunmasıdır. Bu durum, yukarıda da değinildiği üzere, risk sermayesi olgusunun henüz yeterince tanımlanmamasının ve/veya tanıtılmamasının bir sonucudur (altıncı varsayım reddedilmiştir). X_7 değişkeni, teşviklerden yararlanma düzeyini (yararlanıyor 1; yararlanmıyor 0) gölge değişken olarak ifade eder. Kapasite kullanım oranı ile teşviklerden yararlanma arasında da pozitif bir ilişki olmasına rağmen, istatistiki açıdan ilişki güçsüz çıkmıştır (yedinci varsayım reddedilmiştir). X_8 işletmede AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumunu gölge (kaynak ayırıyor 1; ayırmıyor 0) değişken olarak modelleştirir. %1 önem düzeyinde anlamlı çıkan bu değişken, aynı zamanda işaret açısından da teorik beklentilerle uygunluk göstermektedir (sekizinci varsayım kabul edilmiştir). X_9 değişkeni ürünün sunulduğu pazarı (ulusal ve uluslararası pazar payı daha fazla ise 1; lokal veya bölgesel pazar payı daha fazla ise 0) ifade eden bu gölge değişken ile X_{10} değişkeni işletmenin yakın gelecekteki stratejisini (“mevcut durumu koruma” 0; “yeni pazarlara açılma”, “ürün çeşitliliğine girme” ve “yeni teknolojiler geliştirme” 1) ifade eden gölge değişken, hem istatistiki açıdan hem de işaretleri bakımından anlamsız bulunmuşlardır (dokuzuncu ve onuncu varsayımlar reddedilmiştir).

Burada geniş ve kapsamlı tutulan model, işaret açısından anlamlı bulunan değişkenlerle birlikte daha dar bir formda tahmin edilmeye çalışılmıştır. Buna göre istatistiki açıdan kapasite kullanımını etkileyen faktörlere ilişkin modelleri şu şekilde vermek mümkündür:

$$\text{Model 1: } Y=a+b_8X_8 \quad (2)$$

$$\text{Model 2: } Y=a+b_8X_8+b_3X_3 \quad (3)$$

$$\text{Model 3: } Y=a+b_8X_8+b_3X_3+b_5X_5 \quad (4)$$

$$\text{Model 4: } Y=a+b_8X_8+b_3X_3+b_5X_5+b_1X_1 \quad (5)$$

Bu çerçevede tüm örnek kütleli kapsayan tahmin sonuçları özet bilgiler halinde aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2: Kapasite Kullanımı Üzerine İstatistik Açından Anlamlı Parametrik Regresyon Tahmin Sonuçları

		Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Model 1	Sabit	59,170	0,830	-	71,312	0,000
	X ₈	6,228	1,682	0,119	3,702	0,000
Model 2	Sabit	59,863	0,871	-	68,752	0,000
	X ₈	6,246	1,678	0,119	3,723	0,000
	X ₃	-5,543	2,170	-0,082	-2,554	0,011
Model 3	Sabit	60,734	0,954	-	63,645	0,000
	X ₈	6,655	1,684	0,127	3,951	0,000
	X ₃	-5,848	2,170	-0,086	-2,694	0,007
	X ₅	-3,677	1,664	-0,071	-2,209	0,027
Model 4	Sabit	58,537	1,399	-	41,828	0,000
	X ₈	6,072	1,703	0,116	3,565	0,000
	X ₃	-4,792	2,222	-0,071	-2,157	0,031
	X ₅	-4,445	1,699	-0,086	-2,616	0,009
	X ₁	3,521	1,643	0,073	2,143	0,032

Not: Model 1 için $r = 0,119$; $R^2 = 0,013$; $F = 13,704$; $D-W = 1,246$; Model 2 için $r = 0,144$; $R^2 = 0,019$; $F = 6,523$; $D-W = 1,246$; Model 3 için $r = 0,160$; $R^2 = 0,023$; $F = 4,881$; $D-W = 1,246$; Model 4 için $r = 0,174$; $R^2 = 0,026$; $F = 4,591$; $D-W = 1,246$

Model 1'de bağımlı değişken kapasite kullanım oranı ile bunu en güçlü bir şekilde belirleyen AR-GE arasındaki ilişkiler verilmiştir. Buna göre hem istatistiki hem de parametre işareti açısından bu değişkeninin anlamlılığı, standartlaştırılmış katsayı yorumuyla şu şekilde ifade edilebilir; AR-GE yatırımı yapan işletmelerin mevcut kurulu kapasite üzerinde belirgin bir etkisi söz konusu olabilmektedir.

Model 2'de bağımlı değişkeni etkileyen iki unsurdan biri AR-GE, diğeri de "işletmeyi kurma düşüncesinin kaynakları olarak geleceği bağımsız çalışmada görme"dir. Ancak bu ikinci değişken istatistiki açıdan anlamlı olmasına karşılık, işaret açısından anlamlı bulunmamıştır. Model 3'de bağımsız değişken olarak AR-GE, geleceği bağımsız çalışmada görme ve işletme sermayesinin kaynakları alınmıştır. Burada da geleceği bağımsız çalışmada görme gölge değişkeninin parametre değerinin negatif olması, teorik beklentiyle tezatlık göstermektedir. İşletme sermayesinin kaynakları değişkeninin ise gerek parametre değerleri gerekse işareti açısından anlamlı olduğu görülmektedir. Bu model, kapasite kullanımında AR-GE ve öz kaynak dışı fon kullanımının etkili olduğuna işaret etmektedir

Model 4'de Model 3'teki değişkenlere ilave olarak bölgesel ayırımı ifade eden gölge değişken kullanılmıştır. Bu modeldeki geleceği bağımsız çalışmada görme değişkeninin istatistiki açıdan anlamlı bulunduğu, buna karşılık işaret açısından teorik beklentilerle örtüşmediğine temas eder. 4 nolu modelde yer alan AR-GE ve bölgesel ayırımı ifade eden değişkenler ile işletme sermayesinin kaynaklarına ilişkin değişkenin parametre değerleri, hem teorik beklentiler hem de istatistiki anlam açısından doğrudur. Bu çerçevede 4 nolu modelde AR-GE ve icatçılık-yenilikçilik yapan işletmeler ile işletme sermayesinin kaynakları bakımından öz kaynak dışı fonlara yönelmiş girişimlerde kapasite kullanım oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. DAB girişimlerine göre MB girişimlerinde kapasite kullanım oranının arttığı gözlenmiştir. Genel olarak etkin kaynak kullanma yeteneği ile ifade edilen girişimcilik özelliğinin bölgesel anlamda farklı çıkması, Türkiye'de özellikle 1980'den sonra giderek derinleşen bölgesel dengesizlik sorunu² açısından da batıya doğru bir yoğunlaşmanın olduğuna ve üretim-gelir açısından farklılığın derinleştiğine işaret eder. Bu yönüyle kapasite kullanım oranı açısından bölgesel anlamda farklılık, kaynakların etkin kullanılmaması ve üretimde düşüklüğün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

² 1977 yılında fert başına milli gelirden Türkiye'nin en yüksek gelirli ili Kocaeli (48.258 TL) ile en düşük gelirli ili Bingöl (7.600TL) arasında 6,3 kat fark var iken; 24 Ocak kararları ile birlikte 1980'de oluşturulan strateji ile birlikte gelinen noktada, 1997 yılı itibarıyla en yüksek gelirli il Kocaeli (4.505.494 TL) ile en düşük gelirli il Hakkari (304.046 TL) arasında 14,8 kat fark oluşmuştur. Yine aynı İller arasındaki fark, 2000 yılı rakamlarıyla 13,7 kat olarak gerçekleşmiştir. Ekonominin daha liberal hale getirildiği ve kamu müdahaleciliğinin minimize edilmeye başlandığı 24 Ocak kararlarıyla birlikte zenginlik ve fakirlik arasındaki mesafenin giderek derinleştiği; gerek fiziki gerekse beşeri sermayenin çeşitli avantajlar sağlayan Batıya doğru yöneldiği bir yapılanma mevcuttur (Bkz. EMSEN, 2001:1-13; DİE, 2003).

Daha geniş bir formda ele alınan ilk modelleme ile parametrik olarak anlamlı değişkenlerden oluşturulan ikinci modellemede girişim düzeyi, yani kapasite kullanım oranlarını etkileyen değişkenler olarak X_1 (bölgesel ayırım), X_2 (istihdam edilen eleman sayıları) ile X_8 (işletmede AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumu) değişkenleri için standartlaştırılmamış genel bir doğrusal model şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y=a+b_1X_1+b_2X_2+b_5X_5+b_8X_8 \quad (6)$$

Bu formdaki modelin regresyon tahmin sonucu ise aşağıdaki gibidir:

$$Y=57,146+6,972E^{-02}X_1+3,460X_2-4,582X_5+5,643X_8$$

$$(42,918^a) \quad (1,630) \quad (2,156^b) \quad (-2,711^a) \quad (3,283^a)$$

$$r= 0,16; \quad R^2= 0,03; \quad F= 6,751^a; \quad D-W= 1,17$$

Bu modelde parametre değerlerinin altında parantez içerisinde verilen değerler, söz konusu değişkene ilişkin t-istatistiklerini; a, b ve c ise parametre değerlerinin istatistiki açıdan sırasıyla %1, %5 ve %10 anlamlık düzeyinde bulunduğunu ifade eder.

Standartlaştırılmış formdaki model ise şöyledir:

$$Y=b_1X_1+b_2X_2+b_5X_5+b_8X_8 \quad (7)$$

Yukarıdaki son modele ait tahmin sonuçları da aşağıdaki şekilde olmuştur:

$$Y=0,053X_1+0,071X_2-0,089X_5+0,107X_8$$

$$(1,630) \quad (2,156^b) \quad (-2,711^a) \quad (3,283^a)$$

X_1 , X_2 , X_5 ve X_8 değişkenlerinin bağımlı değişkeni belirleme düzeylerinin işaret açısından anlamlı olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle kapasite kullanım oranının bu dört değişkendeki değişmelerden etkilendiği; diğer bir ifadeyle bölgesel ayırım açısından MB'de yatırımın yapmış olmanın kapasite kullanım oranı üzerinde pozitif etkisinin olduğu; işletmelerde istihdam edilen eleman sayıları ile kapasite kullanım oranı arasında doğrusal bir ilişkinin olduğu; işletmeye maddi desteğin öz kaynakla sağlanmasının kapasite

kullanımını olumsuz yönde etkilediği, yani işletme dışındaki fon kaynaklarına yönelimin kapasite kullanımını doğrusal yönde etkilediği ve AR-GE yapan işletmelerin yapmayan işletmelerle mukayesesinde, AR-GE yapan işletme anlayışının kapasite kullanım oranına pozitif katkı yaptığı söylenebilir. Bu üç değişkene ait parametre değerlerinin ise istatistiki anlamlılık düzeylerine bakıldığında, b_1 parametresinin istatistiki açıdan önemli olmadığı, buna karşılık b_2 parametresinin %5, b_5 ve b_8 parametresinin ise %1 önem düzeyinde anlamlı olduğu görülmektedir. Bir bütün olarak model parametre değerlerinin anlamlılığını ifade eden F-testi değeri ise %1 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur.

Burada regresyon analizinde kullanılan değişkenlerin gerek MB, gerekse DAB için kapasite kullanım oranları üzerine etkilerini belirlemek amacıyla yapılan tahmin sonuçlarını sırasıyla (MB için 8 nolu denklemle ve DAB için 9 nolu denklemle) aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür. Ancak 1 nolu denklemde bölgesel ayırımı ifade eden X_1 değişkeni bu modellemelerde çıkarılmış ve böylece bağımsız değişken sayısı dokuza indirgenmiştir.

$$Y = a + c_1X_1 + c_2X_2 + c_3X_3 + c_4X_4 + c_5X_5 + c_6X_6 + c_7X_7 + c_8X_8 + c_9X_9 + c_{10}X_{10} \quad (8)$$

$$Y = a + d_1X_1 + d_2X_2 + d_3X_3 + d_4X_4 + d_5X_5 + d_6X_6 + d_7X_7 + d_8X_8 + d_9X_9 + d_{10}X_{10} \quad (9)$$

8 nolu denklemden hareketle MB için bağımlı değişken kapasite kullanım oranını etkileyeceği düşünülen değişkenlere ilişkin parametre değerleri ile bu modelin istatistiki değerlendirilmesine ilişkin bilgiler özet olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3: MB’de Kapasite Kullanım Üzerine Regresyon Tahmin Sonuçları

	Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Sabit	59,802	2,042	-	29,284	0,000

X ₂	4,321E-02	0,048	0,038	0,904	0,367
X ₃	-7,718	3,322	-0,090	-2,323	0,020
X ₄	2,235	1,724	0,051	1,296	0,195
X ₅	-6,301	1,880	-0,130	-3,352	0,001
X ₆	4,169	4,513	0,036	0,924	0,356
X ₇	-,101	1,821	-0,002	-0,055	0,956
X ₈	8,482	1,948	0,171	4,355	0,000
X ₉	-2,009	2,012	-0,042	-0,999	0,318
X ₁₀	1,364	1,794	0,030	0,760	0,447
	R ² = 0,059 \bar{R}^2 = 0,046		Tahminin Standart Hatası: 22,08	F istatistiği: 4,48	D-W= 1,24

Tahmin sonuçlarına göre X₃, X₅ ve X₈ değişkenleri istatistiki açıdan anlamlı çıkmıştır. Ancak X₃ değişkeni, yani işletmeyi kurma düşüncesinin kaynaklarından geleceği bağımsız çalışmada görme değişkeninin gölge değişken olarak 1 ile ifade edildiği durum dikkate alınır, teorik düzeyde girişim eğiliminin bağımsız çalışma ile tanımlanması, burada işaret yönünden anlamsız bulunmuştur (beş ve sekizinci varsayımlar kabul edilmiştir). İşletmeye maddi destek bulunan yerler ile işletmede AR-GE yapılmasını ifade eden gölge değişkenler, teorik beklentilerle uyumaktadır.

8 nolu denklemde yer alan değişkenlerden istatistiki açıdan anlamlı bulunan değişkenleri içeren değişkenlerden hareketle oluşturulan regresyon tahmin modelleri de en kuvvetliden daha az zayıf olana doğru şu şekilde sıralanabilir:

$$\text{Model 1: } Y = a + c_8 X_8 \quad (10)$$

$$\text{Model 2: } Y = a + c_8 X_8 + c_5 X_5 \quad (11)$$

$$\text{Model 3: } Y = a + c_8 X_8 + c_5 X_5 + c_3 X_3 \quad (12)$$

İndirgenmiş formdaki 10, 11 ve 12 nolu regresyon denklemleri tahmin sonuçları özet olarak aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 4: MB'de Kapasite Kullanımı Üzerine İstatistik Açısından Anlamlı Parametrik Regresyon Tahmin Sonuçları

		Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Model 1	Sabit	59,539	1,035	-	57,499	0,000
	X ₈	8,534	1,909	0,172	4,470	0,000
Model 2	Sabit	61,365	1,170	-	52,431	0,000
	X ₈	8,961	1,900	0,181	4,717	0,000
	X ₅	-6,041	1,851	-0,125	-3,264	0,001
Model 3	Sabit	61,839	1,186	-	52,138	0,000
	X ₈	9,035	1,894	0,182	4,770	0,000
	X ₅	-5,885	1,847	-0,122	-3,187	0,002
	X ₃	-7,303	3,278	-0,085	-2,228	0,026

Not: Model 1 için $r = 0,172$; $R^2 = 0,030$; $F = 19,982$; $D-W = 1,289$; Model 2 için $r = 0,213$;

$R^2 = 0,045$; $F = 10,652$; $D-W = 1,289$; Model 3 için $r = 0,229$; $R^2 = 0,052$; $F = 4,964$; $D-W = 1,289$

Buradaki modellerde yer alan değişkenlerden X₃ değişkeni hariç tüm değişkenlerin parametre değerleri %1 önem düzeyinde anlamlı; X₃ değişkeni ise %5 önem düzeyinde anlamlı bulunmuştur. Model 1, bağımlı değişken "kapasite kullanım oranı" ile bağımsız değişken "işletmede AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma" gölge değişkeni arasındaki regresyon sonucunu vermektedir. Model 2, bağımlı değişken kapasite kullanım oranı ile bağımsız değişkenler işletmede AR-GE yapma ve işletmeye maddi destek bulunan yer gölge değişkenleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Model 3 ise Model 2'deki bağımsız değişkenlere ilaveten işletmeyi kurma düşüncesinin kaynaklarından geleceği bağımsız çalışmada görme değişkenini ilave eder. Modelde yer alan bu son değişken, istatistiki açıdan %5 önem düzeyinde anlamlı olmasına rağmen parametrenin aldığı işaret açısından anlamlı olmadığı görülmektedir. MB için girişimciliğin yansımaları olarak alınan kapasite kullanımına hem işaret hem de istatistiki anlamlılığına göre X₅ ve X₈ değişkenlerinin sahip olduğu ileri sürülebilir.

MB için daha geniş bir formda ele alınan ilk modelleme ile parametrik olarak anlamlı değişkenlerden oluşturulan ikinci modellemede, girişim düzeyinin standartlaştırılmamış genel bir doğrusal model şu şekilde ifade edilebilir:

$$Y=a+c_5X_5+c_8X_8 \quad (13)$$

13 nolu formdaki modelin standartlaştırılmamış formdaki regresyon denklemi tahmin sonucu ise aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned} Y &= 60,585 - 5,571X_5 + 9,670X_8 \\ & (52,866^a) \quad (-3,040^a) \quad (5,119^a) \\ r &= 0,22; \quad R^2 = 0,05; \quad F = 16,649^a; \quad D-W = 1,28 \end{aligned}$$

MB için her iki modelden hareketle türetilen standartlaştırılmış formdaki model ise şöyledir:

$$Y=c_5X_5+c_8X_8 \quad (14)$$

14 nolu modele ait tahmin sonuçları da aşağıdaki gibidir:

$$\begin{aligned} Y &= -0,114X_5 + 0,193X_8 \\ & (-3,040^a) \quad (5,119^a) \end{aligned}$$

MB'de girişimciliğin dolaylı göstergesi olarak kabul edilen etkin kaynak kullanımına bağlı kapasite kullanım oranı ile işletmeye maddi destek bulunan yerler ve işletmede AR-GE yapma durumu arasında gerek istatistiki açıdan (%1 önem düzeyinde), gerekse işaret açısından anlamlılık tespit edilmiştir. Burada işletmenin öz kaynak kullanımına yönelmesi kapasite kullanım oranını negatif yönde etkilemekte; daha belirgin ifadeyle işletmenin finans (Kalkınma Bankası, Halk Bankası, KOSGEB, Ticari Bankalar, ECİP, Yurt dışı finans kuruluşları, İMKB, Risk sermayesi yatırım ortaklıkları gibi) kuruluşlarından fon temin etmesi halinde kapasite kullanımının artışı yönünde etkisi olduğu görülmüştür. Modern anlamda girişimciliğin faktörleri bir araya getiren olması ile üretim arasında pozitif yönde bir ilişkinin varlığı MB girişimleri için örtüşür mahiyettedir. Diğer taraftan MB girişimcilerinin üretim faaliyetleri üzerinde

etkili olan bir diğer değişken de X_8 değişkeninin etkili olduğu gözükmektedir. X_8 değişkeni ile ifade edilen AR-GE yapan, üretim sürecinde teknoloji geliştirme sürecinde bulunan işletmelerde kapasite kullanım oranı artmaktadır.

Yukarıda MB için yapılan tahmin sürecinin benzeri DAB için yapılacak olduğunda, 9 nolu denklem çerçevesinde regresyon tahminine gidilebilir. 9 nolu regresyon denklemi çerçevesinde yapılan tahmin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

DAB'nde kapasite kullanım oranını etkileyeceği düşünülen değişkenlerden X_2 , X_4 , X_6 , X_8 , X_9 ve X_{10} değişkenlerinin parametre değerlerinin %10 önem düzeyine kadar istatistiki açıdan anlamlı oldukları görülmektedir. Bu değişkenlerden X_4 , X_6 , X_9 ve X_{10} değişkenleri ise işaretleri açısından teorik beklentilerle uyumlu, yani anlamlı bulunmamış iken; X_2 ile X_8 değişkenleri işaret açısından anlamlı bulunmuştur (ikinci ve dördüncü varsayımlar kabul edilmiştir). İstatistiki açıdan anlamlı olup, teorik beklentilerle uyuşmayan değişkenlerden X_4 değişkeni, işteğal olunan faaliyet alanını seçmede etkili olan faktörlerden bağımsız çalışma arzusunun gölge değişken olarak 1 ile gösterildiği durum ile diğer durumların 0 ile tanımlandığı durumu ifade eden durumu gösterir. Bu değişkenin kapasite kullanımını olumsuz yönde etkilediği, buna bağlı olarak DAB girişimcilerinin çağdaş girişim özelliklerinden ziyade geleneksel girişim özelliklerini gösterdikleri ve bu çerçevede üretim sürecinde buldukları bir durumun varlığı söz konusudur. X_6 değişkeni, risk sermayesi yatırım ortaklığından yararlanma durumunu yansıtmaktadır. Bu olguya verilen cevaplamanın yok denecek kadar az (toplam örnek kütle içerisinde yalnızca 1 kişinin) olması, buna karşılık kullanmayanların ise örnek kütlede hemen hemen tamamını (324 kişinin 323'ünü) teşkil etmesine bağlı olarak risk sermayesi kullanma ile kapasite kullanımı arasında ters yönlü ilişkinin varlığı şeklinde bir sonuç çıkmıştır. Risk sermayesinin kullanılmamasına bağlı olarak varılan bu sonuç, DAB'nde üretimin ve buna bağlı olarak gelişme düzeyinin düşüklüğünün sebepleri arasında yer alan faktörlerden birisi olarak gösterilebilir. X_8 değişkeni, işletmelerin AR-GE durumunu yansıtmaktadır. X_6 değişkeni gibi X_8 değişkeninin de cevaplama sıklığı oldukça düşüktür. Bu değişken ile kapasite kullanımı arasında ters yönlü ilişkinin varlığı, işletmelerin AR-GE yapmaktan kaçınmalarının bir sonucu olabileceği gibi AR-GE faaliyetlerinin etkin bir şekilde yerine getirilemediğine de işaret etmektedir. X_9 değişkeni,

Tablo 5: DAB'nde Kapasite Kullanım Üzerine Regresyon Tahmin Sonuçları

	Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Sabit	56,810	2,351	-	24,166	0,000
X ₂	0,833	0,188	0,294	4,431	0,000
X ₃	0,658	3,042	0,013	0,216	0,829
X ₄	-6,247	2,719	-0,137	-2,297	0,022
X ₅	3,438	4,150	0,048	0,828	0,408
X ₆	-47,906	22,025	-0,124	-2,175	0,030
X ₇	3,444	2,969	0,066	1,160	0,247
X ₈	-7,041	3,946	-0,108	-1,784	0,075
X ₉	-18,551	5,248	-0,202	-3,535	0,000
X ₁₀	-16,595	5,778	-0,177	-2,872	0,004
	$R^2 = 0,147$ $\bar{R}^2 = 0,121$		Tahminin Standart Hatası: 20,77	F istatistiği: 5,65	D-W= 1,35

üretilen ürünün pazar payının büyük bir kısmının ulusal ve uluslararası pazar (gölge değişken olarak 1 ile ataması yapılmıştır) ile üretilen ürünün pazar payının yerel ve bölgesel olması (gölge değişken olarak 0 ile belirtilmiştir) ile kapasite kullanımı arasındaki ilişkiyi yansıtır. Burada değişkenin parametre değerinin negatif olması, DAB girişimcilerinin ulusal veya uluslararası pazara yönelik olarak mamul üretmelerinin kapasite kullanımına olumsuz etkide bulunduğu, buna karşılık yerel ve/veya bölgesel pazara mamul sunan girişim faaliyetinin daha etkin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu sonuç, DAB girişimcisinin pazarın geniş, dolayısıyla rekabetin daha yüksek olduğu piyasalarda rekabet edemediği ve bu tür bir yapılanma içerisinde olan girişimlerin başlangıçta kurulu kapasitenin altında atıl kapasiteyle çalışma durumu içerisinde buldukları ileri sürülebilir. Bu yönüyle DAB girişimlerinin kuruluşta kapasite belirleme ve rekabet durumunu ihmal ettikleri veya globalleşmenin gereklerine göre hareket edemedikleri, buna uygun bir tavır sergileyemedikleri, dolayısıyla etkin kaynak kullanamadıkları söylenebilir. Diğer taraftan X₁₀ değişkeni mevcut durumu koruma (0) ile yeni pazarlara açılma, yeni teknoloji geliştirme ve ürün çeşitliliğine girme (1) şeklinde gölge değişkenle ifade edilmiştir. Bu değişkenin kapasite kullanımına

DAB'nde negatif yönde etkide bulunması, bölge girişimcilerinin daha modern ve geniş bir perspektife sahip olmadıkları, hedef olarak mevcut durumu korumaya yöneldikleri görülmektedir. X_2 değişkeni ise istihdam edilen eleman sayılarını yansıtmaktadır. Bölge girişimlerinin üretim teknolojilerinin daha çok emek-yoğun nitelik taşıdığı, üretim artışının sağlanabilmesi için mutlak anlamda işgücü kullanımının gerektiği sonucunun ortaya çıkması, bölge üretiminin daha çok ilksel mallara yönelik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde bölge gelirinun düşüklüğüne bağlı olarak talep yapısının da gelir esnekliği düşük nitelikteki mallara yönelik olacağına dair teorik bilgi ışığında, üretimin de genel anlamda yerel-bölgesel nitelikte olması da dikkate alınır, üretim artışının gerçekleştirilebilirliğinin de bu iki yapıya uygunluk arz etmesi doğal bir sonuçtur.

DAB için 9 nolu denklemde yer alan değişkenlerden istatistiki açıdan anlamlı bulunan değişkenleri içeren değişkenlerden hareketle oluşturulan regresyon tahmin modelleri de en kuvvetliden daha az zayıf olana doğru şu şekilde sıralanabilir:

$$\text{Model 1: } Y = a + d_9 X_9 \quad (15)$$

$$\text{Model 2: } Y = a + d_9 X_9 + d_2 X_2 \quad (16)$$

$$\text{Model 3: } Y = a + d_9 X_9 + d_2 X_2 + d_{10} X_{10} \quad (17)$$

$$\text{Model 4: } Y = a + d_9 X_9 + d_2 X_2 + d_{10} X_{10} + d_4 X_4 \quad (18)$$

Bu modellere ilişkin regresyon tahmin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Burada tahmin edilen modellerde yer alan değişkenlere ait parametrelerin istatistiki açıdan anlamlı olduğu açıktır. Tablo 3.5'deki parametre ve bu parametrelerin işaretlerine ilişkin olarak yapılan tespitlerin benzeri burada da geçerlidir. İndirgenmiş formdaki bu modellerden sadece X_2 değişkeninin parametre değeri işaret açısından anlamlı bulunmuştur.

Tablo 6: DAB'nde Kapasite Kullanımı Üzerine İstatistik Açısından Anlamlı Parametrik Regresyon Tahmin Sonuçları

		Standartlaştırılmamış Katsayılar	Standart Hata	Standartlaştırılmış Katsayılar	t istatistiği	Önem düzeyi
Model 1	Sabit	58,784	1,288	-	45,644	0,000
	X ₉	-16,521	5,168	-0,180	-3,196	0,002
Model 2	Sabit	54,878	1,774	-	30,934	0,000
	X ₉	-20,171	5,224	-0,220	-3,861	0,000
	X ₂	0,509	,162	0,180	3,152	0,002
Model 3	Sabit	54,020	1,756	-	30,759	0,000
	X ₉	-18,613	5,142	-0,203	-3,620	0,000
	X ₂	0,750	0,172	0,265	4,362	0,000
Model 4	Sabit	57,967	2,312	-	25,076	0,000
	X ₉	-16,863	5,139	-0,184	-3,282	0,001
	X ₂	0,746	0,170	0,263	4,377	0,000
	X ₁₀	-19,519	5,596	-0,208	-3,488	0,001
	X ₄	-6,483	2,500	-0,142	-2,593	0,010

Not: Model 1 için $r = 0,180$; $R^2 = 0,033$; $F = 10,218$; $D-W = 1,267$; Model 2 için $r = 0,251$; $R^2 = 0,063$; $F = 9,934$; $D-W = 1,267$; Model 3 için $r = 0,3190$; $R^2 = 0,1023$; $F = 12,972$; $D-W = 1,267$; Model 4 için $r = 0,348$; $R^2 = 0,121$; $F = 6,725$; $D-W = 1,267$

DAB için gerek 9 nolu denklemdaki parametre değerleri, gerekse 15, 16, 17 ve 18 nolu denklemlerdeki parametre değerleri hem istatistiki açıdan hem de işaret açısından dikkate alınırsa, bağımlı değişken kapasite kullanım oranına etki eden değişkenin sadece X₂ değişkeni olduğu açıktır. Bu çerçevede DAB'nde kapasite kullanımını ve buna bağlı olarak girişimciliği belirleyen unsuru aşağıdaki modelle tanımlamak mümkündür:

$$Y = a + d_2 X_2 \quad (19)$$

19 nolu formdaki modelin standartlaştırılmamış formdaki regresyon denklemi tahmin sonucu ise aşağıdaki gibidir:

$$Y=54,511+0,418X_2$$

$$(30,456^a) (2,693^a)$$

$$r= 0,15; R^2= 0,02; F= 7,56^a; D-W= 1,20$$

DAB için 19 nolu modelin standartlaştırılmış formdaki modeli ise şöyledir:

$$Y=d_2X_2 \quad (20)$$

20 nolu modele ait tahmin sonuçları da aşağıdaki gibidir:

$$Y=0,152X_2$$

$$(2,693^a)$$

DAB'nde kapasite kullanım oranını ve bununla bağlantılı olarak düşünülen girişimciliğin istihdam edilen eleman sayısı ile bağlantılı olması, bölgenin üretim sürecinde modern girişimcilik tarzında yeterli bir anlayışın olmadığını göstermektedir. Bu durum, sosyo-ekonomik açıdan geri kalmamışlığa yol açan unsurlar arasında belirgin bir açıklama gücüne işaret etmektedir.

IV. Genel Değerlendirme ve Sonuç

KOBİ kavramı çerçevesinde, Türkiye'de mevcut girişimciliğin bir tür belirleyicileri ve buna bağlı olarak bölgesel dengesizlikte girişimci ayırımının ortaya konulmak istendiği bu çalışmada, Türkiye'nin en gelişmiş bölgesi olan MB ile en az gelişmiş bölgesi olan DAB girişimcilerinin ortak ve farklı yönlerinin araştırılması temel amaç olmuştur. Buna göre, girişimcinin esnek ve kaynakları etkin kullanan olarak tanımlanabileceği düşüncesinden hareketle, kapasite kullanımında etkinliğin belirleyicileri araştırılmıştır. Dolayısıyla, istatistiki açıdan kapasite kullanımını etkileyen faktörlerin belirlenmesine ilişkin farklı modeller kurulmuş ve aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

-Kapasite kullanımında bölgesel ayırım, yani MB ile DAB açısından farklılığı ortaya koymakta; MB'de girişim faaliyetinde bulunma ile kapasite kullanım oranı arasında pozitif bir ilişkinin olduğu ileri sürülebilmektedir. Kapasite kullanım oranına etki eden bir diğer faktör de işletmelerin istihdam ettiği eleman sayıları olup, kurulu kapasite kullanım oranı ile istihdam edilen eleman sayısı arasında pozitif bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

-Türkiye’de girişimciliğin MB’de yoğunlaştığı dikkate alınır, mevcut işi kurmada etkili faktörlerden biri olan “geleceği daha çok bağımsız çalışmada görme” şeklinde ifade edilen gölge değişkenin, bilinen anlamıyla mevcut girişimcilerin modern tanıma uygun olarak bu alternatife yönelmeleri ile kapasite kullanımı arasında pozitif bir ilişkinin var olacağı beklentisi, tamamen aksi yönde çıkmıştır.

-Girişimcilerin faaliyet alanlarını seçmelerinde belirleyici olan faktörler ile kapasite kullanımı arasındaki ilişki hem istatistik hem de işaret açısından anlamsız çıkmıştır.

-Finans kuruluşları ve öz kaynak olarak ele alınan işletmeye maddi destek bulunan yerler değişkeni istatistiki açıdan anlamlı bulunmakta ve teorik beklentiyle uyumaktadır. Normalde de işletmeyi kurarken öz kaynaklardan çok, dış finans kaynaklarından yararlanılması beklenirken, öz kaynaklar ile kapasite kullanım oranı arasında ters yönlü ilişkinin varlığı, girişimcilerin genel özellikleri itibarıyla finans kurum-kuruluşlarından kaynak temin ederek girişimde bulunmadıklarına işaret etmektedir. Ancak Türkiye gibi ekonomik krizlerin yarattığı belirsizlik ortamında dış fon kullanmanın maliyetinin yüksekliği ve buna bağlı olarak getirdiği risk ortamı, girişimcilerin daha çok öz kaynaklarıyla faaliyette bulunmalarına yol açmaktadır. Yeni bir finans yöntemi olan risk sermayesi yatırım ortaklığından yararlanma düzeyi de gölge değişken olarak modele dahil edilmiştir. Risk sermayesi kullanımının büyük ölçüde İstanbul ve hinterlandında yer alan illerde oluşması, bu durumdan yararlanan işletme sayısının oldukça az olması sonucunu doğurmuştur. Burada dikkati çeken husus, kapasite kullanım oranı ile risk sermayesi yatırım ortaklığına yönelim arasında pozitif bir ilişki bulunmasına rağmen, söz konusu değişkenin istatistiki açıdan anlamsız bulunmasıdır. Bu durum, risk sermayesi olgusunun henüz yeterince tanımlanmamasının ve/veya tanıtılmamasının bir sonucudur.

-Kapasite kullanım oranı ile teşviklerden yararlanma düzeyi arasında da pozitif bir ilişki bulunmasına rağmen, istatistiki açıdan ilişki güçsüz çıkmıştır.

-Ürünün sunulduğu pazarı ifade eden gölge değişken ile işletmenin yakın gelecekteki stratejisini ifade eden gölge değişken, hem istatistiki açıdan hem de işaretleri bakımından anlamsız bulunmuşlardır.

-AR-GE yatırımı yapan işletmelerin mevcut kurulu kapasite üzerinde belirgin bir etkisi söz konusu olabilmektedir. İşletmelerde AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumu gölge değişken olarak modele dahil edilmiş ve %1 önem düzeyinde anlamlı çıkan bu değişken, aynı zamanda işaret açısından da teorik beklentilerle uygunluk göstermiştir.

-Bağımlı değişkeni etkileyen iki unsurdan biri AR-GE, diğeri de “işletmeyi kurma düşüncesinin kaynakları olarak geleceği bağımsız çalışmada

görme"dir. Ancak bu ikinci değişken istatistiki açıdan anlamlı olmasına karşılık, işaret açısından anlamlı bulunmamıştır. Geleceği bağımsız çalışmada görme gölge değişkeninin parametre değerinin negatif olması, teorik beklentiyle ters düşmektedir. İşletme sermayesinin kaynakları değişkeni, gerek parametre değeri, gerekse işareti açısından anlamlıdır. Bu model, kapasite kullanımında AR-GE ve öz kaynak dışı fon kullanımının etkili olduğuna işaret etmektedir

AR-GE ve icatçılık-yenilikçilik yapan işletmeler ile işletme sermayesinin kaynakları bakımından öz kaynak dışındaki fonlara yönelmiş girişimlerde kapasite kullanım oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiş, DAB girişimlerine göre MB girişimlerinde kapasite kullanım oranının arttığı gözlenmiştir. Genel olarak etkin kaynak kullanma yeteneği ile ifade edilen girişimcilik özelliğinin bölgesel anlamda farklı çıkması, Türkiye'de özellikle 1980'den sonra giderek derinleşen bölgesel dengesizlik sorunu açısından da batıya doğru bir yoğunlaşmanın olduğuna ve üretim-gelir açısından farklılığın derinleştiğine işaret eder. Bu yönüyle kapasite kullanım oranı açısından bölgesel anlamda farklılık, kaynakların etkin kullanılmaması ve üretimde düşüklüğün bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

-Bölgesel ayırım açısından istihdam edilen eleman sayıları ve işletmede AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumu değişkenlerinin bağımlı değişkeni, yani kapasite kullanım oranını belirleme düzeyleri işaret açısından anlamlı bulunmuştur. Diğer bir ifadeyle, MB'de yatırım yapmış olmanın kapasite kullanım oranı üzerinde pozitif etkisi mevcuttur. Bu durum, iktisatta ölçek ekonomileri ile de açıklanabilir. Bunun yanı sıra, işletmelerde istihdam edilen eleman sayıları ile kapasite kullanım oranı arasında da doğrusal bir ilişkinin olduğu; işletmeye maddi desteğin öz kaynakla sağlanmasının kapasite kullanımını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Yani işletme dışındaki fon kaynaklarına yönelimin kapasite kullanımını doğrusal yönde etkilediği ve AR-GE yapan işletmeler ile yapmayan işletmeler karşılaştırıldığında, AR-GE yapan işletme anlayışının kapasite kullanım oranına pozitif katkıda bulunduğu söylenebilir.

-Tahmin sonuçlarına göre, işletmeyi kurma düşüncesinin kaynaklarından geleceği bağımsız çalışmada görme değişkeninin gölge değişken olarak kabul edildiği durum dikkate alındığında, teorik düzeyde girişim eğiliminin bağımsız çalışma ile tanımlanması, istatistiki analizde işaret yönünden anlamsız bulunmuştur. İşletmeye maddi destek bulunan yerler ile işletmede AR-GE yapılmasını ifade eden gölge değişkenler ise, teorik beklentilerle uyumaktadır.

-MB'de girişimciliğin dolaylı göstergesi olarak kabul edilen etkin kaynak kullanımına bağlı kapasite kullanım oranı ile işletmeye maddi destek

bulunan yerler ve işletmede AR-GE yapma durumu arasında gerek istatistiki açıdan, gerekse işaret açısından anlamlılık tespit edilmiştir. Burada işletmenin öz kaynak kullanımına yönelmesi, kapasite kullanım oranını negatif yönde etkilemekte; daha belirgin ifadeyle işletmenin finans (Kalkınma Bankası, Halk Bankası, KOSGEB, Ticari Bankalar, ECİP, Yurt dışı finans kuruluşları, İMKB, Risk sermayesi yatırım ortaklıkları gibi) kuruluşlarından fon temin etmesi halinde, kapasite kullanımının artışı yönünde etkisi olduğu gözlenmiştir. Modern anlamda girişimciliğin faktörleri bir araya getiren olması ile üretim arasında pozitif yönde bir ilişkinin varlığı MB girişimcileri ile örtüşür mahiyettedir. Diğer taraftan MB girişimcilerinin üretim faaliyetleri üzerinde etkili olan bir diğer değişken AR-GE ve/veya yenilikçilik-icatçılık için kaynak ayırma durumu, üretim teknolojisini geliştirme sürecinde bulunan işletmelerde kapasite kullanım oranını artırmaktadır.

-İştigal olunan faaliyet alanını seçmede etkili olan faktörlerden bağımsız çalışma arzusu gölge değişkeninin, kapasite kullanımını olumsuz yönde etkilediği, buna bağlı olarak DAB girişimcilerinin, çağdaş girişim özelliklerinden ziyade geleneksel girişim özelliklerini gösterdikleri ve bu çerçevede üretim sürecinde buldukları gözlenmiştir. Risk sermayesi finans yöntemini kullanmayanların, örnek külenin hemen hemen tamamını (324 kişinin 323'ünü) teşkil etmesine bağlı olarak risk sermayesi kullanma ile kapasite kullanımı arasında ters yönlü ilişkinin varlığı şeklinde çıkan sonuç, DAB'nde üretimin ve buna bağlı olarak gelişme düzeyinin düşüklüğünün sebepleri arasında yer alan faktörlerden birisi olarak gösterilebilir.

-Ürünün pazarı değişkeninin parametre değerinin negatif olması, DAB girişimcilerinin ulusal veya uluslararası pazara yönelik olarak mamul üretememelerinin kapasite kullanımına olumsuz etkide bulunduğu, buna karşılık yerel ve/veya bölgesel pazara mamul sunan girişim faaliyetinin daha etkin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, DAB girişimcisinin pazarın geniş, dolayısıyla rekabetin daha yüksek olduğu piyasalarda rekabet edemediği ve bu tür bir yapılanma içerisinde olan girişimlerin başlangıçta kurulu kapasitenin altında atıl kapasiteyle çalışma durumu içerisinde bulduklarını göstermektedir. Bu yönüyle, DAB girişimcilerinin kuruluşta kapasite belirleme ve rekabet durumunu ihmal ettikleri veya globalleşmenin gereklerine göre hareket edemedikleri, buna uygun bir tavır sergileyemedikleri, dolayısıyla etkin kaynak kullanamadıkları söylenebilir. Diğer taraftan işletmenin yakın gelecekteki stratejisi değişkeninin DAB'nde kapasite kullanımına negatif yönde etkide bulunması, bölge girişimcilerinin daha modern ve geniş bir perspektife sahip olmadıkları, hedef olarak mevcut durumu korumaya yöneldikleri düşüncesini doğrulamaktadır.

-İstihdam edilen eleman sayıları değişkeni açısından, DAB girişimlerinin üretim teknolojilerinin daha çok emek-yoğun nitelik taşıdığı, üretim artışının sağlanabilmesi için mutlak anlamda işgücü kullanımının gerektiği sonucunun ortaya çıkması, bölge üretiminin daha çok ilksel mallara yönelik bir yapıda olduğunu göstermektedir. Benzer şekilde bölgedeki gelir düzeyinin düşüklüğüne bağlı olarak, talep yapısının gelir esnekliği düşük nitelikteki mallara yönelik olacağı teoride bilinmektedir. Üretimin genel anlamda yerel-bölgesel nitelikte olduğu dikkate alındığında, üretim artışının gerçekleştirilebilirliğinin bu iki yapıya uygunluk arz etmesi doğal bir sonuçtur. Dolayısıyla, düşük gelir-düşük üretim ve düşük üretim-düşük gelir arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisi dengesizliğin de temelini oluşturmaktadır.

DAB'nde kapasite kullanım oranı ve bununla bağlantılı olarak düşünülen girişimciliğin istihdam edilen eleman sayısı ile bağlantılı olması, bölgenin üretim sürecinde modern girişimcilik tarzında yeterli bir anlayışın olmadığını göstermektedir ki, bu durum, sosyo-ekonomik açıdan geri kalmışlığa yol açan unsurlar arasında belirgin bir açıklama gücüne işaret etmektedir.

Kaynakça

- AKMUT, Özdemir (1990), *Risk Sermayesi* (Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Ekonomisi Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını).
- AMABILE, Teresa M. (1998), "How To Kill Creativity," *Harvard Business Review* (September-October): 77-87.
- BYGRAVE William D./ TIMMONS Jeffry A. (1992), *Venture Capital at the Crossroads* (Boston: Harvard Business School Press).
- COULTER, Mary (2001), *Entrepreneurship in Action, Small Business 2000* (New Jersey: Prentice-Hall).
- DiE (2003), *Konular, Nüfus-Demografi*, <http://www.die.gov.tr/konular7nufusSayimi.htm> (23.01.2003).
- DUTZ, Mark A./ORDOVER Janusz A./WILLIG Robert D. (2000), "Competition Policy and Development, Entrepreneurship, Access Policy and Economic Development: Lesson from Industrial Organization," *European Economic Review*, Vol. 44: 739-747.
- EMSEN, Ö. Selçuk (2001), "Türkiye'de Bölgesel Dengesizlik Sorunu," *Türkiye Sorunlarına Çözüm Konferansı-IV: Cumhuriyetin Yüzüncü Yılında Temel Hedefler ve Çözüm Önerileri, 21-25 Mayıs 2001* (Erzurum): 1-13.
- [Http://www.girisim.net/iskurma.htm](http://www.girisim.net/iskurma.htm), (20.09. 2002).
- KÖKSAL, Bilge Aloba (1994), *İstatistik Analiz Metotları* (İstanbul: Çağlayan Kitapevi).
- KRUGMAN, Paul (2001), *Bunalm Ekonomisinin Geri Dönüşü* (İstanbul: Literatür Yayınları, 2. Basım) (Çev.: Neşenur Domanıç).
- LITTUNEN, Hannu (2000), "Entrepreneurship and the Characteristics of the Entrepreneurial Personality," *International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research*, Vol. 6, No. 6: 295-299.
- MUELLER, Stephen, L./THOMAS Anisya S. (2000), "Culture and Entrepreneurial Potential: A Nine Country Study of Locus of Control and Innovativeness," *Journal of Business Venturing* 16: 52-62.

- ÖZDAMAR, Kazım (1999), *Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi 1*, (Eskişehir: Kaan Kitapevi).
- SARIASLAN, Halil (1992), "Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye'de Uygulama Olanakları," *ASO Dergisi Özel Eki* (Ocak-Şubat).
- TCMB (2003), *Genel İstatistikler, GSYİH, Bölgeler ve İller İtibariyle*, [http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi?cgi=\\$cbtweb](http://tcmbf40.tcmb.gov.tr/cgi-bin/famecgi?cgi=$cbtweb), (23.01.2003).
- WICKHAM, Philip A. (2001), *Strategic Entrepreneurship; A Decision-Making Approach to New Venture Creation and Management* (Financial Times Prentice Hall).
- ZAHRA Shaker A./NEUBAUM Donald O./HUSE Morten (2000), "Entrepreneurship in Medium-Size Companies: Exploring the Effects of Ownership and Governance Systems," *Journal of Management*, Vol. 26, No. 5: 947-960.
- ZIMMERER, Thomas W./SCARBOROUGH Norman M. (1998), *Essentials of Entrepreneurship and Small Business Management* (Prentice Hall, Inc., Secon Ed.).
- ZOLTAN, J. Acs/ MORCK Randall K./YEUNG Bernard (2001), "Entrepreneurship, Globalization and Public Policy," *Journal of International Management*, Vol. 7: 235-251.